

4. KÂMİL İBÂDET

*"Hayır; onlar cinlere kulluk ediyorlardı ve çoğu da onlara inanmaktaydı
(XXXIV/41)*

Bir gece Mescid-i Harâm'ın tavaf edilen yeri civârında bir yerde Kâbe'ye karşı bulunmakta ve zikirle meşgûl olmaktaydım. Herkes uyuyordu. Ses sedâ yoktu. Birdenbire bir takım insanlar çıkageldiler ve sağıma soluma oturup Allâh'ı zikretmeğe başladılar. Birden aklıma "Acabâ içimizden hangimiz Allâh'a giden yolda hidâyet üzeredir?" diye bir soru geldi. Bu düşüncenin aklıma takılmasından az bir zaman sonra Allâh beni Dünyâ'dan koparıp Kelimesi'ni kalbime ilkâ etti: "*Hayır; onlar cinlere kulluk ediyorlardı*".

Dolayısıyla anladım ki bu kimselerin kulluğu hevâ ve hevesleriyle sakatlanmış bulunmaktadır. O zaman, Ehlullâh'ın Muhakkîkler zümresi'nin öğretisine uygun olarak, kendi kendime dedim ki: kim ki Allâh'a Cehennem'in ateşinin korkusuyla ya da Cennet'e girmek için kulluk eder; kim ki bu dünyâdaki rızkının artması ya da başkalarının nezdinde i'tibâr sâhibi olması için yâhut da bir zâlimin kendisine vermekte olduğu çilenin izâlesi için ve hattâ Peygamberden rivâyet edilen bir hadîse göre şu ya da şu iyi işi yapar ya da şu ya da şu duayı okursa Allâh'dan şöyle ya da şöyle bir sevâba nâil olacağı ümid ederek kulluk ederse onun kulluğu ancak Allâh'ın lûtfu ve merhameti sâyesinde makbûl olabilir. Bununla beraber bu söz ettiklerim takvânın gâyesini teşkil etmemekteyse, ve kişi eğer bunları o gâyeyi elde etmek için yapmıyor da bunu yaptığı ibâdetin sonucu olarak görüyorsa bunun kötü bir yanı yoktur.

Allâh: "*Kim Rabb'ine kavuşmayı umarsa iyi bir iş yapsın ve Rabb'ine ibâdetinde hiçbir şeyi ortak koşmasın*" (XVIII/110) demektedir. [Yukarıda] zikretmiş olduklarım Allâh'a ortak koşulmuş olan şeylerdir. Hâlbuki Allâh ibâdet esnâsında O'na ortak koşulan her şeyden münezzehtir. Onun içindir ki Allâh kullarının kemâliyle saf bir îman ile Kendisi'ni kulluk etmelerini talep etmiştir ki bu da O'nun Vechi'nden başka bir mükâfatı arzu etmemeyi zorunlu kılmaktadır. Kullarına sevapları da mânevî mertebeleri de lûtfeden ve onları günahlardan ve şerden koruyan da O'dur. İbâdetinde, Allâh'dan başka herhangi bir maksat bir "ortak"tır, yâni varlığı olmayan ma'dûm ve mestûr bir şey müsemmâsı olmayan bir isimdir. Allâh'ın: "*Hayır; onlar cinlere kulluk ediyorlardı*" dediğinde kasdı budur. Gerçekten de *cin* kelimesi, kök i'tibâriyle, gizlenmiş olmak demek olan *ictinân* kelimesine bağlıdır. Mânen perdeli olan kimselere varlığa bürünmüş gibi gözükseler bile Allâh'dan başka ne varsa âdem'de mestûrdurlar. Ama hakîm kişi âdem'in tasasını çekmez ve onu fiillerinin amacı kılmaz.

İşte bunun için de ben diyorum ki, ve hamdolsun ki bunu ağızım aracılığıyla ifâde eden Allâh'tır: âriflerin yolunu izlemeyen ve kendi nefsinin tanımak için onların mânevî ilimlerini kazanmayan kimse ne kadar sofusu olursa olsun, ne kadar ihtimâm ederse etsin, ne kadar günahdan kaçınırsa kaçınınsın, ne kadar münzevî olursa olsun ve

yaratılmışlardan ne kadar uzak ve gizli bir hayat yaşamayı tercih ederse etsin, nefs-i emmârenin hiylelerinin ve kendi gizli hatâlarının temyizinde ne kadar idrâk sâhibi olursa olsun ibâdetde kâmil sâfiyete erişmeyecektir.

Ama eğer Allâh'ın Rahmeti kendisine nefsini tanımayı lûtfederse işte o zaman ibâdeti saf olacaktır; ve onun nezdinde de Cennet ile Cehennem, sevaplar mânevî makâmat ve yaratılmış ne varsa tıpkı Allâh sanki onları aslâ yaratmamış gibi olacaktır. O, Şeriat ve İrfân'ın öngörmekte olduğu ölçüyü aşmamak kaydıyla, onlara hiçbir önem vermeyecek ve nazar-ı i'tibâra almayacaktır. Zirâ o, artık, Kim'in Tek Fâil olduğunu bilecektir.

Kul, *Mu'teziliye*'ye atfedilen görüşe göre, gerçekten de fâil olmayıp kendi irâdî fiillerinin de yaratıcısı değildir. Ama o *Cebriye*'nin öğretilerinde olduğu gibi ilâhî cebirin baskısı altında da değildir. O, *Mâturîdîye*'nin düşündüğü gibi fâil olduğu düşünülebilecek gibi bir kısım cüz'î irâdeye de sâhip değildir. Ve kezâ mahlûk tarafından fiilin kesbedilmesi de söz konusu değildir. Mahlûk tarafından halk edilmesi de ilâhî cebir de olmaksızın fiilin vukuu kulun irâdesi ve kendi hür seçimiyle oluşacakmış gibi bir fiil kesbi de yoktur. *Eş'ariye*'ye göre ise gerçek bu iki mümkinat arasında bulunmaktadır. İmâmü-l Haremeyn Ebu-l Ma'âlî Abdü-l Melik el Cüveynî'nin¹ savunmuş olduğu gibi, kulun fiilinin yalnızca bu fiilin şer'î bakımdan "hayr" ya da "şer" olarak vasıflandırılmasında etkili olup bu fiilin Allâh tarafından tahakkuk ettirilmesi de söz konusu değildir. Bundan başka filozofların ve ilâhiyatçıların [*bu konuda ileri sürebilecekleri*] diğer bütün kategorilerinin de göz önüne alınması muhâldir.

Fiillerin Şer'îat açısından kula izâfe edilmesine ve bir yandan sevap ile günah arasındaki tekâbüliyete, diğer yandan da hayr ve şer fiillere gelince bu, bu kitabın diğer pasajlarında zikretmiş olduğumuz bir başka biçimde ele alınmalıdır.

4. Mevkıf

¹ (1028-1085)